

CONFLICTES BÈL·LICS I LLURS CONSEQÜÈNCIES. ALGUNS EXEMPLES D'ÒRRIUS

El poble d'Òrrius i els seus habitants han estat, fins fa ben poc, allunyats de les principals vies de comunicació, i només relacionats amb els pobles veïns mitjançant camins que, fins ben entrat el segle XIX, no foren carreters sinó de bast, i aquest fet s'havia vist reflectit en una sèrie de peculiaritats en el llenguatge, el vestir, la pràctica diària de «l'art de la pagesia», com ha estat llargament descrit en un altre lloc.¹ No obstant això, hi ha un fet repetit al llarg de la història del poble que acosta dramàticament els orriencs als pobles veïns; és llur afectació per les convulsions socials esdevingudes en el país.

Va ser el testimoni d'alguns protagonistes de la darrera guerra (1936-39), el que em va moure a interessar-me per dades més antigues, les quals, principalment, però no exclusivament, trobem en documentació escrita. Aquesta comunicació recull aquestes dades inèdites i, per raons de cohesió, n'ofereixo d'altres que ja són conegudes, de forma molt resumida. La conclusió més evident és que queda molta «intrahistòria» per desvelar.

TESTIMONIS ORALS

L'any 1980 varen encarregar-me de fer una enquesta sobre la Guerra del 1936; seguiré, molt resumit, l'esquema original. Cal recordar que la població d'Òrrius d'aleshores era de 248 habitants.

1) Persones mortes als fronts, en la retirada de 1939, o donades per desaparegudes:

Morts al front: Dos homes

Donats per desapareguts: Quatre homes

2) Homes que varen salvar-se i on eren amagats o si marxaren:

En conjunt, varen salvar-se tretze homes, dels quals, un fugí a França, dos es passaren als franquistes i tres restaren amagats pels voltants de Céllecs.

3) Persones tingudes com a «rojas» que van ser empresonades des del 1939:

En total, tretze homes van ser empresonats, dels quals tres moriren a conseqüència d'aquest fet.

4) Altres fets notables:

Amagats a Òrrius, però procedents d'altres llocs, foren, en total, uns vint-i-cinc refugiats que romangueren al poble aproximadament un any, entre ells, Joan Rasche, «Juanito Ratxa», avi d'un conegut enginyer forestal de la Diputació de Barcelona.

No sempre una guerra porta desgràcies a tothom. Una bona conseqüència de la Guerra europea (1914-1918) fou la gran manca de carbó, amb el conseqüent encariment de la llenya. El preu de l'alzina arribà a pagar-se a 1.350 pessetes/tona (un paleta guanyava 11 pessetes al dia al 1934 i un peó 6 pessetes), i era freqüent el preu de 5 rals/quilo, a peu de serradora d'una empresa de Vilassar. Aprofitant aquesta bonança, foren tallats gran quantitat d'arbres, moltes vegades centenaris, els quals, avui dia, serien ràpidament catalogats. En el terme d'Òrrius, hi havia roures i alzines d'entre 200 i 300 quintars (8 i 12 tones, respectivament) i alguna persona assegurava haver vist tallar un roure de 600 quintars.

També he sentit el relat dels següents fets al voltant de l'aixecament carlí de 1855. Succeí que els partidaris d'aquesta revolta van agafar a Òrrius un tal Botey (relacionat amb els Botey de Premià?) i el tenien empresonat a la rectoria. En aquestes condicions, un dia van rebre l'avís que s'acostava una partida de voluntaris pel camí de Vilanova de la Roca. Els carlins, bo i donant l'alarma picant de mans, fugiren a cavall pel camí de Céllecs i Sant Bartomeu, mentre els voluntaris ja eren a la vora del poble i els disparaven des de darrere can Femades. Aprofitant la confusió, en Botey, escapant-se, saltà sobre una tanca de fustes a l'hort del rector (davant la rectoria) i, escapolint-se cap a un torrent, va anar a amagar-se al gorg de can Campins, d'on no va sortir fins a l'endemà. Com a agraïment envers el poble per haver salvat la pell, temps després en Botey comprà la casa que fins fa poc portava el seu nom. Més endavant, essent jutge de pau, va tenir un paper destacat en la promoció del primer tram de la carretera d'Òrrius a Argentona.

Durant la Guerra del Francès (1808-1814), Josep Prat Salgot, de la parròquia de Sant Andreu d'Òrrius, d'ofici matador de porcs, segurament a causa de la seva professionalitat, causà no poques baixes a les tropes franceses, preparant paranys i actuant sempre sol.

Una altra tradició transmesa oralment, ja de caràcter llegendari a causa del temps transcorregut, és la que fa referència als possibles efectes patits per la gent de les valls de Clarà i d'Òrrius - Riu-d'Amèlia en la *razzia* dels musulmans l'any 985, que hauria culminat amb el degollament dels monjos del monestir de Sant Pere de Clarà.

A continuació, seguint un procés antiquíssim com és la ment, realitzat per una evolucionada màquina del temps, el cervell, ens traslladem al segle XII.

TESTIMONIS ESCRITS

El fet que dins el terme del castell de Sant Vicenç visquessin vassalls del prior de Sant Marçal del Montseny, provocava gran malestar. Tant s'oposaren els Sant Vicenç a l'existència d'aquestes dependències alienes als seus interessos, que Pere de Sant Vicenç i el seu germà Ramon de Cabanyes, més tard iniciador de la branca dels Sant Vicenç de Mataró, es posaren d'acord i cometeren moltes vexacions i robatoris, per la qual cosa foren condemnats al 1172. Al 1178 el rei Alfons I, a prec del prior Bernat de Sant Marçal, posà sota la seva protecció aquest priorat i, d'una manera especial, els honors que tenia als termes de Vilassar i Argentona (i, per tant, els que tenien en domini directe al terme de la parròquia de Sant Andreu d'Òrrius).

És més que probable la participació en la conquesta de Mallorca, l'any 1229, d'alguns homes de la parròquia de Sant Andreu d'Òrrius, sufragània de la d'Argentona, vassalls del castell de Sant Vicenç, que motivà la concessió de privilegis, els quals, sota el comandament de Guillem de Sant Vicenç, ja es devien trobar a Tortosa l'any 1225.

Anys més tard, tornem a trobar el nét i el besnét de Pere de Sant Vicenç cometent vexacions als vassalls del Priorat de Sant Marçal, entrant per les cases i agafant-ne les collites; al 1243, pare i fill acabaren reconeixent que no hi tenien cap dret i confessaren llur injustícia. És probable que aquests conflictes de jurisdiccions duressin, fins que al 1364 el prior de Sant Marçal vengué les seves possessions, dels termes dels castells de Vilassar i de Sant Vicenç, al senyor d'aquests castells, que en aquell moment era Pere Desbosch.

Està documentat² –per sentència dictada el 18 de gener de 1374–, que fou reconegut el privilegi dels homes d'Òrrius, des de l'atorgament fet pel rei Jaume I i el seu fill Pere, de pertànyer a la Corona; a partir del 21 d'abril del mateix any 1374, els orriencs hi foren reincorporats.

Fins a la Guerra Civil de 1462-1472 no tenim cap altra prova de la participació activa dels orriencs en els fets d'armes; però, en aquesta, hi participaren vint-i-quatre homes del conjunt dels termes de Mataró, Cabrera i Òrrius, per formar part del sometent de Barcelona.

L'agost de 1462 els homes d'Òrrius reberen ordres d'aplegar-se amb queviures i béns i recollir-se al castell de la Roca, per defensar-se en cas que vinguessin els enemics, les tropes contràries al rei.

El rei Pere IV, poc abans de morir a Granollers al 1466, ordenà a la Roca de trametre deu homes «voluntaris» per a la guerra. Al 1470 trobem gent del terme de la Roca i, per tant, potser algú d'Òrrius, defensant Apiera contra les tropes de Joan II.

Sens dubte, en el marc de la Guerra dels Segadors (1640-1652), l'any 1644 en Pau Bosch, natural d'Allella però habitant a Òrrius, morí d'una escopetada³ i fou

enterrat en «lo vas o fossar» dels Femades. Es tracta, segurament, d'un parent proper de Josep Bosch, casat amb Eulàlia Catafal i Femades, néta de Joan Pau Femades, pagès remença del terme del castell de la Roca, llinatge documentat en aquest terme des de principis del segle XIII.

Malgrat la manca de dades concretes, tot fa pensar que els habitants d'Òrrius també formaren part activa en la Guerra de Successió (1705-1716). En efecte, al 1713, els tres mil voluntaris a les ordres de Sebastià de Dalmau eren majoritàriament del Maresme, la majoria desarmats, que buscaven refugi als boscos de la Conreria i, poc després, el gener de 1714, foren promoguts petits nuclis guerrillers que encara a la tardor del mateix any es mantenien actius en nombre d'uns tres-cents. El juliol, un tal Massuet, el qual desconeixem si era de can Raimir, de la parròquia de Sant Andreu d'Òrrius, delator i sicari dels borbònics, junt amb vint homes foren eliminats per una petita escorta de les tropes, fidels a Carles d'Àustria.

El poble d'Òrrius també formà part activa en la Guerra del Francès, com he comentat més amunt. El desembre de 1808 tingué lloc una batalla al pla de can Morató, entre Cardedeu i Llinars, que guanyà el francès, provocant la fugida del general en cap Vives, el qual va poder embarcar-se a Mataró després de travessar les muntanyes per corriols. Al mateix 1808 fou enterrat⁴ al cementiri d'Òrrius un soldat francès que morí a conseqüència de les ferides rebudes en aquesta batalla, després d'haver fugit amagant-se de poble en poble.

Reprodueixo íntegrament el primer document conegut del Comitè Antifeixista d'Òrrius, sorgit en substitució de l'Ajuntament; va ser publicat al maig de 1936, adreçat «Al poble d'Òrrius». Només vull afegir que, dels cinc homes que hi consten, quatre van ser empresonats al 1939 i, d'aquests, només dos sobrevisqueren, i el cinquè ja havia mort a conseqüència de les ferides rebudes al front de guerra.

El gener de 1937 la CNT adreçà una proclama al poble d'Òrrius, segurament en termes semblants a molts altres pobles, que també reprodueixo íntegrament, sense comentar. Els comitès antifeixistes foren dissolts després dels Fets de Maig de 1937.

Josep M. Roqué i Margenat

NOTES

- 1.- JOSEP M. ROQUÉ, *Òrrius (Maresme) Contribució a la història del poble*, Grup d'Història del Casal (Mataró 1998).
- 2.- Arxiu de la Corona d'Aragó, *Liber Patrimonii Regi*, vol. V, foli 1244: do., Feodorum I Regis Pet. III, pars II, Reg. 1478, foli 165.
- 3.- Arxiu parroquial de Sant Andreu d'Òrrius.
- 4.- Arxiu parroquial de Sant Andreu d'Òrrius.

Al poble d'Orrius

Perquè tothom se n'enteri. - Es un document trobat a l'antiga església d'Orrius. - Únicament donem a conèixer alguns articles - Les persones que vulguin veure dit document, que es traslladin al Comitè Antifeixista d'Orrius. - Aquest document el signa en Lluís Triola, capellà que fou d'Orrius fins el dia 19 de Juliol del 1936.

Porta per encapsament una creu negra i diu, tot escrit amb castellà:

Cuestionarios previos a la Santa Pastoral. Visita que han de responder por escrito los Rdos. Sres. Curas-Párrocos, Ecónomos y Encargados de Párroquia.

A) Cuestiones generales sobre el estado religioso y moral de Orrius.

1) Llámase el pueblo de Orrius, siendo su titular S. Andrés. El número de feligreses es de 315. La dirección postal es por Mataró. El horario de comunicaciones es durante los meses de Julio, Agosto y Septiembre un autobús que va hasta Mataró, saliendo de Orrius a las 8 de la mañana y 3 de la tarde y de Mataró a las 11 de la mañana y 6 y media de la tarde; durante los restantes meses el viaje por la mañana y tarde lo hace solo los sábados y domingos, y los lunes y miércoles sólo por la mañana.

2) Fruto de la ignorancia hay un sin fin de errores, todos no obstante, materiales, dominando el pecado de la h' mia. No hay supersticiones ni devociones supersticiosas. Existe un verdadero respeto y reverencia tanto al Clero como a la jerarquía Eclesiástica.

3) Todos los matrimonios y entierros son clesiaísticos.

4) Los periódicos que entran en la parroquia son: 1 Correo Catalán, 2 Matí, 2 Veu de Catalunya, 8 Vanguardias, 11 Llibertat, 5 Humanitat, etc.

5) No se leen en la Parroquia libros ni folletos de carácter irreligioso o inmoral, a excepción de una que otra novela de amores entre las muchachas.

7) No existen entidades de carácter económico-social, solamente dos cafés donde se comentan sin ton ni son las circunstancias o problemas de actualidad.

8) Hay dos partidos *cls de dalt y els de baix*, actuando solamente durante las elecciones, votando los primeros la «Esquerra» y los segundos la «Lliga».

9) El origen de la propagación de errores y vicios es la proximidad y facilidad con que se trasladan a Mataró: la única causa es el *volguer fer l'home* y las personas que más han influido son entre otros ANDRÉS PRAT TERRADELLAS, ANTONIO FONT TRIADÓ, ANDRÉS PLANAS ANGLADA, PEDRO TRIADÓ PRAT y JOSÉ PLANAS PEIX.

B) Movimiento religioso parroquial.

10) Acostumbran asistir a la Santa Misa unas 80 personas; cumplen con el precepto pascual unas 167 personas, faltando unas 111.

C) Educación cristiana de la juventud.

18) En la parroquia existe una sola escuela municipal mixta, dirigida por una sola maestra, quien, antes del advenimiento de la República cumplía como verdadera cristiana, dando muy buenos ejemplos a sus discípulos, pero ahora tiene bastante que desear, por sus doctrinas, ejemplos, comentarios, etc.

20) Es imposible encontrar catequistas activos, utilizando solamente para la enseñanza de los más pequeños a dos o tres de los más aplicados del mismo catecismo.

22) La única cosa que hago, considerando que no puede hacerse más para la formación religiosa y moral tanto de la juventud, como de los demás, es aprovechar la predicación del Punto Doctrinal dominical para explicarles sus deberes religiosos, etc. etc.

La parroquia materialmente es muy pobre por no encontrarse en ella industria alguna, a excepción de una pequeña fábrica que la mitad del año está parada, y no abundar el agua que les priva de que sean abundantes sus cosechas. Moralmente va decayendo aunque sea lentamente siendo sus causas, las generales de las actuales circunstancias, considerando como único remedio que Dios abra los ojos a tantos ciegos que van, tal vez inconscientemente, precipitándose hacia el mal por no hacer según ellos, un papel ridículo dentro de la sociedad.

Considero finalmente que la situación de los párrocos rurales es mucho más difícil que la de los de las grandes ciudades, por verse a tratar con sus feligreses, quienes a más de los vicios comunes se distinguen por su egoísmo y desconfianza, temiendo siempre ser engañados y apartándose del párroco para no ser de él conocido, por cuyo motivo me parece, sin querer dar consejos a V. E., que el remedio más eficaz para los pueblos rurales sería el cambiarles el párroco cada dos años o máximo cada tres.

Està datat a Orrius el 16 de Maig del 1936.

La C. N. T. al poble d'Orrius

Companys:

El 19 de juliol en trobar-nos al costat de totes les forces antifeixistes vàrem posar en coneixement del poble treballador d'Orrius que calia que tothom es sindicàs. En aquest poble les forces polítiques i obreres eren l'Esquerra Republicana de Catalunya, la Confederació Nacional del Treball i la Unió de Rabassaires. Aquestes forces compactes dins el moviment antifeixista, en el Comitè i ara en el Consell Municipal, hem anat a un acord. Doncs bé: a Orrius a hores d'ara no s'ha conegut res d'aquest grandios moviment; més clar: a Orrius no s'ha ensorrat el feixisme.

Ara la C. N. T. es dona compte de que quan es va fer el registre a l'ex-església es van trobar unes llistes citant alguns companys nostres, els quals eren els que havien d'ésser passats per les armes. Documents dels quals sols i únicament es fa responsable a l'ex-rector d'aquesta localitat. Tanmateix és veritat que la seva clientela en sap molt de nadar i guardar la roba.

Troblem estrany que ara en aquest poble no hi hagin reaccionaris, que tots es diguin antifeixistes, i això que el 16 de febrer el Front Popular d'aquesta localitat es va trobar vençut de quaranta i pico de vots. A hores d'ara no sabem si la majoria és feixista o antifeixista.

Els reaccionaris de sempre ara formen la U. G. T.; nosaltres estaríem encantats de que es formés, sempre i quan ho fós per homes responsables d'un moviment proletari, però no que sigui formada per homes que quan el 16 de febrer passaven per les cases a donar pessetes per a que votessin pel *Front d'Ordre* i per aquells gestors del 6 d'octubre...

Companys i treballadors del poble d'Orrius: la C. N. T. us dona la consigna d'estar alerta. No volem el que no sigui nostre, però volem justícia. Nosaltres, lluitadors de sempre, nosaltres, els perseguits de sempre per aquests reaccionaris, els quals ens han fet la vida impossible, ara hem de veure com en nom de la U. G. T. quatre cacics, simpatitzant amb els homes del feixisme, voldrien tornar a disposar com sempre, a seu caprici.

A tot el país, la U. G. T. comparteix amb la

C. N. T., lluitant a foc i a sang per la causa de la llibertat i contra el feixisme, donant-se les mans a tots els fronts de batalla i a tots els llocs, i fins i tot en el Consell de la Generalitat, per tal d'ajudar la causa del poble.

Aquí, a Orrius, no seria així si donéssim cabuda a aquests traïdors de la revolució proletària. Al contrari: seria la desmoralització de la causa contra el feixisme.

En formar-se la Confederació Nacional del Treball, es va donar cabuda a tots els treballadors que volguessin ésser sindicats. Nosaltres ja sabíem que alguns d'aquests que es sindicaven, no era la seva voluntat el fer-ho: sobretot per no haver d'estar sota el control d'aquells que sempre havien trepitjat. No els va prou bé que en lloc d'estar sobre hagin d'anar sota. Per això intenten ara formar un altre sindicat.

Nosaltres no exclouem a ningú més que als traïdors. Fem assemblees i propaganda perquè tothom hi tingui entrada, i a aquells homes que sempre havien anat al costat d'aquell terror caciquil feixista, els diem que es posin al nostre costat, fent-los veure l'equivocats que durant tants anys havien anat.

Recordeu la seva tasca brutal, escanyant el poble que havia de caure a les seves mans. Per tal de poder seguir dominant, se'ns amenaçava de treure'ns de les cases, de no donar-nos terra per conrear, de no donar-nos jornals de treball, i en passar al nostre costat els diem: Si voleu la vostra alliberació econòmica, social i humana, veniu als rengles de la gloriosa C. N. T.

La C. N. T. ha estat la primera organització sindical que ha donat llibertat a aquells homes que ho necessitaven, la que ha donat tota classe de facilitats als treballadors, però que sap fer justícia sempre que li volen interrompre el pas els provocadors, els traïdors i els emboscats.

Que es tingui present, doncs, que sabem les intencions dels provocadors del poble i no deixarem que sorprenguin la bona fe de ningú. I si algú creu que té prou pit per a sortir a sembrar discòrdia en els rengles antifeixistes, que ho faci: ja veurà com sabem defensar la nostra victòria.

Orrius, gener del 1937.